

Eğitim Ortamında Karşılaşılan Olumsuzluklar Ve Çözüm Önerileri¹

Fikret Gülaçtı²

Esra Nur Yılmaz³

Özet

Eğitim ortamında birçok istenmeyen olumsuz davranış kalıpları ortaya çıkmakla birlikte, bu davranış kalıplarının başında zorbalık davranışı gelmektedir. Zorbalık; bir kişiye kasıtlı bir biçimde zarar verilmesi ve bu durumun süregelen bir şekilde tekrarlanması olarak tanımlanmaktadır (Olweus, 1997). Akran zorbalığı ise zorbalığın bir türü olmakla birlikte tanımı şu şekildedir: Bir öğrenci veya birden fazla öğrencinin kendisinden daha zayıf olana yaptığı tekrarlayıcı, kasıtlı birtakım negatif eylemlerde bulunmasıdır (Olweus, 2010). Akran zorbalığı davranışına birçok durum sebep olabilmekte birlikte yapılan araştırmada ebeveyne bağlanma stilleri değişkeni ile akran zorbalığına uğrama arasında oluşabilecek olan ilişkinin incelenmesi ve aralarında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının tespit edilmesi çalışmanın temel amacıdır. Yapılmış olan çalışmalarda bağlanma stilleri ile akran zorbalığının ilişkisinin incelenmiş olduğu görülmüş fakat daha çok akran zorbalığı yapanlar dikkate alınmış ve bu duruma yönelik çözüm önerileri sunulmuştur. Bu çalışmada her iki gruba (zorba-mağdur) yer verilmiş özellikle mağdur gruba yönelik ebeveynleri, öğretmenleri ve öğrencileri kapsayıcı çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Çalışmadan elde edilen veriler; 2023-2024 döneminden elde edilen Doğu Anadolu Bölgesi'nde bir ilde bulunan dört farklı lise türünde öğrenim gören tüm sınıf kademelerindeki öğrencilerinden toplanmıştır. Çalışmanın örneklemini toplamda 443 öğrenci oluşturmuş fakat yapılan uygulama sonucunda verilerin eksik veya hatalı girilmesinden dolayı 43 öğrencinin verisi değerlendirme dışı bırakılmış toplamda 212'si kız, 188'i

- 1 Bu araştırma birinci yazarın danışmanlığında yürütülen ikinci yazarın yüksek lisans tezinin verilerinin bir bölümü kullanılarak üretilmiştir.
- 2 Profesör Doktor, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, fikretgul@hotmail.com, ORCID ID:0000-0002-3200-1994
- 3 Uzman Psikolojik Danışman-Aile Danışmanı, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, esranuryilmaz609@gmail.com, ORCID ID:0009-0001-6882-4474

erkek öğrenci olmak üzere 400 kişi ile çalışılmıştır. Çalışmada demografik bilgilerin tespiti için hazırlanmış kişisel bilgi formu, Erzen (2016) tarafından geliştirilen “Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği”, Gültekin ve Sayıl (2005) tarafından Türkçe’ye uyarlama çalışması yapılan “Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği” ve Uludağlı ve Uçanok’un (2005) hazırladığı “Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel ve çıkarımsal istatistik teknikleri kullanılmıştır. Bağlanma stilleri ile zorba olma ve mağdur olma arasındaki ilişkinin tespiti için korelasyon analizi; cinsiyet, lise türü değişkeni ve algılanan anne-baba tutumuna göre zorba ve kurban olma puanlarının farklılaşma olup olmadığının saptanması için t testi ve anova testi kullanılmıştır. Verilerden elde edilen sonuca göre “Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği” alt boyutlarından güvenli bağlanma ile akran zorbalığı yapma ve akran zorbalığına uğrama arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki; kaygılı/kararsız ve kaçınan bağlanma stili ile zorbalık yapma ve akran zorbalığına mağdur olma arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Cinsiyet ve lise türü değişkenine göre kurban olma ve zorba olma puanları farklılaşmış, algılanan anne-baba tutumu değişkenine göre zorba olma puanlarının farklılaştığı tespit edilmiştir.

1.GİRİŞ

Eğitim ortamlarında en sık karşılaşılan olumsuz davranış kalıplarından birisi hiç şüphesiz zorbalık davranışdır. Zorbalık; geçmişten beri süregelen bir davranış olsa da özellikle son yıllarda hızla artan bir ivmeye sahiptir. Sadece ülkemizde değil diğer ülkelerde de ciddi sorunlar doğurmaya devam etmektedir. Zorbalık davranışını tanımlarken şu özellikler göze çarpmaktadır: Güç dengesizliği ve orantısız güç kullanma, gücün karşı tarafa çeşitli biçimlerde (fiziksel, sözel, ilişkisel, psikolojik vb.) aktarılması, bu gücün üstünlük çabası kurma ve karşı tarafı hakimiyet altına alma motivasyonu ile kullanılmasıdır (Bauer, Lozano ve Rivara, 2007). Akran zorbalığı ise zorbalığın bir alt türüdür ve şu şekilde tanımlanmaktadır: “Okuldaki öğrencilerin kendi veya benzer yaş grubundaki öğrencilere yönelik sergilediği olumsuz saldırganlık içeren davranışlardır” (Çankaya, 2011). Özellikle ergenlik döneminde; bireylerin akranlarına bağlılığının artması ve kendini akran grubuna kabul ettirmek için zorbalığa maruz kalması veya zorbalık yapması, duygusal değişime bağlı olarak flört kaygısının ortaya çıkması gibi durumların söz konusu olabilmesiyle akran zorbalığı oranlarının bu dönemde arttığı düşünülmektedir (Pellegrini, 2002). Bu sebeplere ek olarak akran zorbalığının ergenlik döneminde artmasına; ortaokuldan liseye geçiş döneminde okulun ve arkadaş çevresinin değişmesi, okul ikliminin değişmesi ve fiziksel görünümde değişimler gösterilebilir (Burnukara & Uçanok, 2012). Bu sebeplerden dolayı bu çalışmanın örneklemini lise öğrencileri oluşturmaktadır.

Ergenlik dönemi bir geçiş evresidir. Çocukluktan yetişkinliğe doğru giden bu yolda zorlu, yorucu ve mücadele gerektiren birtakım deneyimler yaşanabileceğinden “fırtınalı” bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Şahin & Özçelik, 2016). Zorlu deneyimlerden kastedilenler arasında şunlar sayılabilir: Kendini keşfetme ve kimliğini bulmaya çalışmak, değişen ilişkilerine ayak uydurmaya çalışmak, birtakım fiziksel ve duygusal değişimlerin yarattığı psikolojik etkiyle beraber duygusal olarak dengede kalmaya çalışmak sayılabilir (Pellegrini, 2002). Ergen kendi iç dünyasında tüm bunlar ile mücadele ederken dış dünyadan gelen birtakım olumsuz etkilere maruz kalabilir. Bunlardan bir tanesi de zorbalıktır. Az önce sayılan sebeplerden ötürü bu dönemde maalesef zorbalığa açık hedef haline gelmek daha da kolaylaşmaktadır. Kişinin kendini dış dünyaya karşı koruyabilmesi ya da oluşacak olan olumsuz etkilerden en az hasarla çıkabilmesi için sağlam bir kişilik temelini atılmış olması, problemlerle baş etme becerilerinin ya da stresi yönetebilme kapasitesinin gelişmiş olması gerekir (Yöndem & Totan, 2008). Sağlam bir kişiliğin temellerinin atılması yaşamın erken yıllarında başlamaktadır. Özellikle çocukların ebeveynleriyle olan ilişkileri ve ebeveynlerine bağlanma stilleri kişiliğin temellerinin atılmasında önemli rol oynamaktadır.

Bağlanma tanım olarak şu şekilde ifade edilebilir: “İnsan ya da hayvan yavrusu arasındaki duygusal bir süreçtir. Kurulmuş olan bu duygusal bağ beraberinde güven duygusunun varlığını getirmektedir” (APA, 2023). Bağlanma denilince akla gelen en önemli isimlerden birisi İngiliz Psikanalist John Bowlby’dir. John Bowlby bağlanmayı şu şekilde açıklamaktadır: Bireyler dünyaya geldiklerinde çok savunmasız ve bir başkasına muhtaç haldedirler. Çevresinde kendi ihtiyaçlarını gideren, dış dünyaya karşı kendisini tüm tehlikelerden korumaya çalışan kişilere karşı geliştirdiği duygusal bir süreç ve davranış örüntüsüdür. Bağlanma; özellikle yoğun stres ve tehlike içeren durumlarda kendini göstermektedir (Bowlby, 2012). Bu durumuda “organizasyon (organization)” kavramı ile daha net bir şekilde açıklamaktadır. Organizasyon; stres yaratan durumlarda yani fizyolojik ihtiyaçlarının giderilmemesi, kendini dış dünyaya karşı savunmasız hissetmesi gibi durumlarda bebek annesine daha yoğun bir bağlanma gerçekleştirir, annesinin bebeğe olan tavırları, sesi, bakışları, bedeni ile kurduğu iletişim bebeği sakinleştirir ve stresini azaltmaya yardımcı olur (Bowlby, 1977). Anne ile bebek arasındaki ilişki oldukça önemlidir. Çünkü bebek bu ilişki sayesinde yabancı olduğu dünyaya ve diğer insanlara yönelik çıkarımlarda bulunur. Bowlby bu durumu “içsel çalışan modeller” olarak açıklamıştır (Bowlby, 2014). Bebeğin zihninde oluşan bu “içsel çalışan modeller” geçmişte yaşadıklarının kendisinde nasıl bir iz bırakacağıının, yaşadığı hangi

olayları hatırlayıp hangilerini hatırlamayacağını ve gelecekte yaşadığı benzer olaylara ne tepki vereceğini belirlemektedir (Ağırsoy, 2023). Dolayısıyla bebeğin erken dönemlerde bakımvereni ile kurduğu ilişki aslında sosyal hayatında diğerleri ile kuracağı ilişkilerin ilk prototipidir. Bakımvereni ile deneyimlediği ilişkiyi, dünyaya ve diğerlerine yönelik algısını “diğerleriyle” olan ilişkisine aktarma eğiliminde olur. Bebek ile bakımveren arasında gelişen bu ilişki “bağlanma stilleri” kavramı ile açıklanabilir. Mary Aisworth’ün yaptığı birtakım çalışmalar ile ortaya koyduğu bağlanma stillerini “güvenli ve güvensiz” bağlanma diye kategorize etmiştir. Güvensiz bağlanmayı kendi içerisinde “ikircikli/kaçıngan” olarak sınıflara ayırmıştır (Karen, 1994).

Bebek ile bakımveren arasındaki ilişki samimi sıcak bir ilişki ise bakımveren bebeğin ihtiyaçlarını eş zamanlı bir şekilde giderebiliyorsa “temel güven” duygusu gelişir. Bu duruma bağlı olarak bebeğin hem kendine hem dış dünyaya karşı olan güveni gelişir. Bu durumda bebekte güvenli bağlanma gerçekleşir. Tam tersi durum söz konusu olduğunda hem kendine olan güveni hem de dış dünyaya olan güveni sağlıklı gelişmeyecektir (Ağırsoy, 2023). Bu durumda bebek bakımverenine karşı kaçınan ya da ikircikli bağlanma stili gerçekleştirecektir. Dünyaya ve kendine güveni sağlıklı bir şekilde geliştiremeyen bebeğin sağlam bir kişilik temeli atması pek mümkün olmayacaktır. Çünkü sürekli tetikte, gergin ve stresli olma hali içerisinde olmaktan dünyayı ve diğerlerini keşfetme çabasından ziyade kendini koruma ve güvende hissetmeye çalışma çabası içerisine girecektir. Kendini korumaya almayı da ailesinden nasıl öğrendiyse o şekilde uygulama eğiliminde olabilir. Zorbaliğa maruz kalma kendini koruyamama ya da kendini korumayı bilmmeden; zorbalık yapmakta kendini diğerlerine şiddet göstererek korumayı sağlamak olarak kaynaklanıyor olabilir. Bu durum çeşitli kuramlar tarafından açıklanmaktadır.

1.2. Akran Zorbaliğının Çeşitli Kuramlar Açısından Değerlendirilmesi

1.2.1. Sosyal Bilgi İşleme Kuramı

Kuram saldırganlık içeren davranışları açıklamak üzerine duran bir kuramdır. Kurama göre; insanların bir olaya karşı gösterdiği reaksiyonların altında geçmişte yaşadıkları birtakım olaylar ve biyolojik donanımları olabilir. Sosyal ortamda bireylerin nasıl davranışlar sergilediğini dört şekilde anlatır: Bireyler; ilk olarak sosyal ortamda yer alan birtakım uyaranları ve ipuçlarını alır ve kodlar, kodlanan bu bilgilere yorum getirir, davranışa yönelik geliştirilecek tepki için zihinde bir tarama yapar ve en uygun tepkiyi seçerek davranışı yanıtlamış olur. Daha önce benzer olaylar yaşamış ise o olaylara

verdiği tepkilerin benzerini verme eğiliminde olurlar (Crick & Dodge, 1994). Zorbalık davranışı da bu kuram ışığında şu şekilde açıklanabilir: Yaşanan olay karşısında eğer şiddet göstermek sorunu çözüyorsa ve kolay bir çözüm yolu gibi görünüyorsa daha önce de benzer olaylar karşısında işe yaşadığını görmüşse kişi şiddet gösterme eğiliminde olabilir. Bu durum pekişir ve şiddete meyilli hale gelebilirler (Kaşıkçı, 2018).

1.2.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Kuram; bir davranışın öğrenilebilmesi için içinde bulunduğu sosyal çevresinde diğerleriyle iletişim kurması, yaşanan olaylar üzerinde gözlem yapması ve diğerlerini model almasının önemli olduğunu söyler (Tatlıoğlu, 2021). Kuramın önemli bir ilkesi olan “karşılıklı belirleyicilik ilkesi” kişinin çevresinden etkilenmesini ve çevresini etkilemesini anlatır. Yani saldırganca davranışlarda bulunan insanların saldırganlık davranışını başkalarından gözlemleyerek onları model alarak doğrudan veya dolaylı bir biçimde sergileyebilmektedirler (Şahin, 2021). Herhangi bir olay karşısında saldırganlık çözüm olarak gösteriliyor ve teşvik ediliyorsa saldırganlık davranışı artış gösterebilir (Yelboğa & Koçak, 2019).

1.2.3. Bağlanma Kuramı

Kuram bireyin hayatında bakımverenleriyle kurmuş olduğu ilişkinin sosyoduygusal gelişiminde oldukça önemli olduğunu, sıcak kurulmuş bir bağın diğerleriyle de sağlıklı bir iletişimin kurulmasında oldukça önemli bir rolünün olabileceğinin göstergesidir (Schneider, Atkinson, & Tardif, 2001). Yapılan araştırmalarda bakımverenlerine güvenli bir şekilde bağlanan bireylerin çevresiyle ve akranlarıyla sağlıklı bir ilişki kurduğu, çatışmaya daha az girdiği, girse bile daha rasyonel çözümler bulduğu, karşısındakinin sınırlarına saygı duyduğu hem kendi sınırlarını hem de karşısındakinin sınırlarını koruyabildiğini dolayısıyla saldırganlık içeren davranışları yapmadığı ve daha az maruz kaldığı görülmüştür (Şahin, 2021).

Görüldüğü üzere saldırganlık davranışının öğrenilebilir ve çevrenin etkisiyle oluşabilen bir davranış kalıbı olduğunu çeşitli kuramlar açıklamıştır. Akran zorbalığı davranışı da öğrenilebilir veya çevrenin etkisi ile pekişebilen bir davranış olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu çalışmada 9, 10, 11 ve 12. Sınıfa giden öğrencilerinin ebeveyne bağlanma stilleri ile zorbalık ve mağdurluk arasında anlamlı bir ilişkinin varlığının incelenmesi araştırmanın temel problemidir. Çalışmanın alt problemlerine aşağıda yer verilmiştir.

- Liseli ergenlerin, Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği'nden elde edilen puanlar cinsiyet, yaş, sınıf, lise türü, anne-baba yaşama

durumu, anne-baba medeni durum, algılanan ekonomik durum, algılanan anne tutumu, algılanan baba tutumu, 0-6 yaş bakımveren kişi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılaşmakta mıdır?

- Liseli ergenlerin, Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği'nden elde edilen puanlar cinsiyet, yaş, sınıf, lise türü, anne-baba yaşama durumu, anne-baba medeni durum, algılanan ekonomik durum, algılanan anne tutumu, algılanan baba tutumu, 0-6 yaş bakımveren kişi değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?

1.3. Varsayımlar

1. Çalışmada kullanılan Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği, Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği, Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formunun katılımcılar tarafından içtenlikle yanıtlandığı varsayılmıştır.

2. Araştırmadaki örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

3. Araştırmada yer alan ölçeklerin ölçtüğü özelliklerin geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.

1.4. Sınırlılıklar

1. Araştırma verileri Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği, Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği ve Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği ile ölçülebilen özellikler ile sınırlıdır.

2. Araştırmada kullanılan kişisel bilgi formu, hazırlanmış olan demografik değişkenler ile sınırlıdır.

3. Bu araştırma, Erzincan ilinde yer alan liselerde öğrenim gören, tüm lise kademelerinin öğrencileri ile sınırlıdır.

4. Bu araştırma verileri 2023-2024 eğitim- öğretim yılı ile sınırlıdır.

5. Zorbalık davranışı sadece lise düzeyi okullarda ve öğrenciler arasında yaşanan davranışlar kapsamında incelenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini, 2023-2024 öğretim yılında Doğu Anadolu'nun bir ilin merkez ilçesinde yer alan dört lise türünde öğrenim gören tüm sınıf kademelerinin öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmaya toplamda 443 kişi katılmış fakat 43 kişinin verilerini dağıtılan veri toplama

araçlarını eksik veya hatalı cevaplamalarından kaynaklı değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bu işlem sonrasında örneklem grubunun 212'sini kız öğrencilerden, 188'ini erkek öğrencilerden oluşturmuştur.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Lise öğrencilerinin demografik bilgileri hakkında bilgi edinmek için oluşturulmuştur. Toplamda 10 sorudan oluşmaktadır. Cinsiyet, yaş, sınıf, lise türü, anne-baba yaşama durumu, anne-baba medeni durumu, algılanan ekonomik durum, algılanan anne tutumu, algılanan baba tutumu, 0-6 yaş aralığında bakım veren kişi değişkenlerini içerisinde barındırmaktadır.

2.2.2. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği

Bağlanma stillerinin tespiti için Erzen (2016) tarafından geliştirilen “Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek güvenli bağlanma, kaygılı/kararsız bağlanma ve kaçınan bağlanma alt boyutlarından oluşmaktadır. 18 maddeden oluşmakta, 5'li likert tipi bir ölçektir. (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum şeklinde derecelendirilmesi yapılmıştır. Güvenli bağlanma stili 5 maddeden, kaçınan bağlanma stili 7 maddeden ve kaygılı/kararsız bağlanma stili 6 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı, güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma ve kaygılı kararsız bağlanma stilleri için sırası ile .69, .80, .71 olarak bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları; χ^2/sd oranı 2.48, RMSEA .05, GFI .93, CFI .90, AGFI .90 şeklindedir.

2.2.3. Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği

Akran zorbalığına uğrayan kurbanların tespiti için Mynard ve Joseph (2000) tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği” Türkçe 'ye uyarlamasıyla kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe 'ye uyarlama işlemini Gültekin ve Sayıl (2005) gerçekleştirmiştir. Araştırma Ankara Çankaya'da çeşitli ilk ve orta dereceli öğretim kurumlarında gerçekleşmiştir. Toplamda 731 öğrenciden veri toplanmış fakat eksik veya hatalı cevapların değerlendirme dışı bırakılmasıyla 663 öğrencinin verileri ile çalışmaya devam edilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları sonucunda elde edilen ölçeğin toplam Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .86'dır. Ölçeğin alt boyutları için elde edilen iç tutarlılık katsayıları korkutma/sindirme $\alpha=.73$; alay $\alpha=.68$; ilişkisel saldırı $\alpha=.72$; açık saldırı $\alpha=.72$ ve kişisel eşyalara saldırı $\alpha=.67$ olduğu belirtilmiştir. Ölçeğin geçerliliğin tespiti için orijinal ölçekte kullanılan yöntem kullanılmıştır. 294 kız öğrenci 298 erkek öğrenci

toplamda 592 öğrenci ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Ölçek toplamda 27 madde 5 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler; korkutma/sindirme, alay, açık saldırı, ilişkisel saldırı ve kişisel eşyalara saldırıdır. Ölçekte bulunan 27 madde için “hiçbir zaman”, “bir kere”, “birden fazla” şeklinde seçenekler bulunmaktadır. Puanlama; hiçbir zaman (0), bir kere (1), birden fazla (2) şeklindedir. En yüksek puan 54’tür.

2.2.4. Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği

Akran zorbalığı yapanların tespiti için ise Uludağlı ve Uçanok’un (2005) “Akran Zorbaları Kurbanlarını Belirleme Ölçeği”nin maddelerinin karşısına “Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?” sorusu eklenerek “Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği” elde edilmiş ve bu ölçek kullanılmıştır. Alt boyutları “Akran Zorbaları Kurbanlarını Belirleme Ölçeği” ile aynıdır ve şu şekildedir: Korkutma/sindirme (7 madde), alay (5 madde), açık saldırı (6 madde), ilişkisel saldırı (4 madde) ve kişisel eşyalara saldırı (5 madde) olarak beş alt boyut şeklindedir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .89’dur. Faktörlerin iç tutarlılık katsayısı ise; korkutma sindirme .71, alay .67, açık saldırı .86, ilişkisel saldırı .80, kişisel eşyalara saldırı .76 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerliliğinin test edilmesi için öğretmenlere akran zorbalığının açıklaması yapılmış, her öğrencinin zorbalık davranışlarını akranlarına ne kadar yaptığını değerlendirmeleri istenmiştir. Sonuç olarak öğretmen değerlendirmeleri ile öğrencilerin akran zorbalığı yapma puanları arasındaki korelasyonun .51 olduğu tespit edilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Toplanan veriler excel ortamında düzenlenerek spss yardımıyla veriler analiz edilmiştir. Normallik dağılımına bakılan verilerde Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği’nden elde edilen verilerin normallik dağılımını kıl payı kaçırmaması nedeniyle verilerin z puanları alınmış ve z puanı ± 3 aralığı dışında kalan 4 kişi analizden çıkarılmıştır (Kilmen, 2022). Akran Zorbaları Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ve Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği’nden elde edilen verilerin normallik dağılımına bakılmış ve basıklık ve çarpıklık katsayılarının ± 1 aralığının dışında olması ile verilerin normal dağılmadığı belirlenmiştir (Tabachnick & Fidell, 2013). Bu sebepten dolayı bağlanma stilleri ile ilgili toplanan verilerle parametrik, akran zorbalığı yapma ve maruz kalma ile ilgili toplanan verilerde non-parametrik testler kullanılmıştır ($p > 0,05$).

- Çalışmanın sürekli değişkenlerinden Akran Zorbaları Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ve Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği alt boyutları ile Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği ve Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri

Ölçeği alt boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek için Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ve Akran Zorbalıklarını Belirleme Ölçeği verileri normal dağılmadığı için Sperman Sıra Farkları Korelasyon Analizi yapılmıştır.

- Yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda gruplar arasında farklılaşma bulunanlarda farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için varyansların homojenliği Levene testi sonuçlarına göre belirlenmiş ve varyansların homojen dağıldığı durumlarda örneklem sayısındaki farklılığa göre Post- Hoc Gabriel ya da Post-Hoc Hochberg's GT2 testi, varyansların homojen dağılmadığı durumlarda Games Howell testi kullanılmıştır.
- Yapılan Kruskal Wallis H testi sonucunda gruplar arasında anlamlı fark bulunanlarda anlamlı farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için Mann Whitney-U testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Bağlanma Stilleri, Akran Zorbalığı Yapma ve Akran Zorbalığına Uğrama Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Yapılan Bulgular

Araştırmanın ana problemi “Liseli ergenlerin, Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği'nin alt boyutları olan güvenli bağlanma stili, kaçınan bağlanma stili, kaygılı/kararsız bağlanma stillerinden elde edilen puanları ile Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği puanı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” ve “Liseli ergenlerin, Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği'nin alt boyutları olan güvenli bağlanma stili, kaçınan bağlanma stili, kaygılı/kararsız bağlanma stillerinden elde edilen puanları ile Akran Zorbalıklarını Belirleme Ölçeği puanı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” şeklindedir. Bağlanma stillerinin akran zorbalığı yapma ya da akran zorbalığına uğrama ile bir ilişkisinin olup olmadığını tespit edebilmek için korelasyon analizleri uygulanmış ve sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 1. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği Alt Boyutu Puanları ile Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği Toplam Puanı Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Sperman Sıra Farkları Korelasyon Analizi Sonuçları

Alt Boyut		Akran Zorbalığına Uğrama
Güvenli Bağlanma Stili	R	-,155**
	P	,002
	N	400
Kaçınan Bağlanma Stili	R	,118*
	P	,018
	N	400
Kaygılı/Kararsız Bağlanma Stili	R	,188**
	P	,000
	N	400

* $p < 0,05$

Tablo 1’de lise öğrencilerinin Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği güvenli bağlanma stili alt boyutu puanı akran zorbalığına uğrama ($r = -,155$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.05$). ÜBBSÖ’nün kaçınan bağlanma stili alt boyutu puanı ile akran zorbalığına uğrama ($r = ,118$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.05$). ÜBBSÖ’nün kaygılı/kararsız bağlanma stili alt boyutu puanı ile akran zorbalığına uğrama ($r = ,188$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.05$).

Tablo 2. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği Alt Boyutu Puanları ile Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Toplam Puanı Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Sperman Sıra Farkları Korelasyon Analizi Sonuçları

Alt Boyut		Akran Zorbalığı Yapma
Güvenli Bağlanma Stili	r	-,228**
	p	,000
	N	400
Kaçınan Bağlanma Stili	r	,199**
	p	,000
	N	400
Kaygılı/Kararsız Bağlanma Stili	r	,161**
	p	,001
	N	400

Tablo 2'ye göre çalışmaya katılan lise öğrencilerinin Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği güvenli bağlanma stili alt boyutu puanı ile akran zorbalığı yapma ($r = -,228$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.05$). ÜBBSÖ'nün kaçınan bağlanma stili alt boyutu puanı ile akran zorbalığı yapma ($r = ,199$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.05$). ÜBBSÖ'nün kaygılı kararsız bağlanma stili alt boyutu puanı ile akran zorbalığı yapma ($r = ,161$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.05$).

3.2. Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme ve Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği Puanlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesine Yönelik Bulgular

Bu bölümde akran zorbalığına uğrama ve akran zorbalığı yapma puanlarının farklılaştığı değişkenler olan cinsiyet, lise türü ve algılanan baba tutumu değişkenlerine yer verilecektir.

Tablo 3. Cinsiyet Değişkenine Göre Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme ve Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği Puanlarına Yönelik Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Puan	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	U	Z	P
Kurban	Kız	212	181,42	15883,000	-3,551	0,000
	Erkek	188	222,02			
	Toplam	400				
Zorba	Kız	212	186,14	16883,500	-2,834	0,005
	Erkek	188	216,69			
	Toplam	400				

Tablo 3'e göre lise öğrencilerinin Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ve Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği puanlarının cinsiyete göre farklılaşma olup olmadığını saptanması için yapılan Mann-Whitney-U Testi sonuçları verilmiştir. Yapılan analizler sonucunda cinsiyetler ile kurban ($U=15883$, $z=-3,551$, $p<0.05$) olma ve zorba olma ($U=16883,500$, $z=-2,834$, $p<0.05$) puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre erkeklerin kurban olma puanı ($222,02 - \text{medyan} = 6.0$) kızların kurban olma puanından ($181,42 - \text{medyan} = 3.0$) yüksektir. Erkeklerin zorba olma puanı ($216,69 - \text{medyan} = 1.0$), kızların zorba olma puanından ($186,14 - \text{medyan} = 0.0$) yüksektir.

Tablo 4. Lise Türü Değişkenine Göre Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme ve Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği Puanlarına Yönelik Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	Sıra Ortalaması	H	sd	p
Kurban	Erzincan Fen Lisesi	89	208,10	15.247	3	,002
	Erzincan İmam Hatip Anadolu Lisesi	112	165,59			
	Erzincan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	93	221,78			
	Erzincan Lisesi	106	212,33			
	Toplam	400				
Zorba	Erzincan Fen Lisesi	89	220,04	14.210	3	,003
	Erzincan İmam Hatip Anadolu Lisesi	112	169,96			
	Erzincan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	93	200,67			
	Erzincan Lisesi	106	216,20			
	Toplam	400				

Tablo 4'te örnekleme oluşturan lise öğrencilerinin Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ve Akran Zorbalıklarını Belirleme Ölçeği puanlarının lise türüne göre farklılaşma olup olmadığını saptanması için yapılan Kruskal Wallis H testinin sonuçları verilmiştir. Yapılan analizler sonucunda lise türü grupları ile kurban olma ($H = 15.247, p < 0.05$), zorba olma ($H = 14.210, p < 0.05$) puanları arasında farklılaşma bulunmuştur. Kurban olma puanı için bulunan farklılaşmanın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek için yapılan Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Tablo 5'de Mann Whitney-U testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 5. Lise Türü Değişkenine Göre Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme ve Akran Zorbalıklarını Belirleme Ölçeği Puanlarına Yönelik Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Puan	Lise Türü	N	Sıra Ortalaması	U	Z	p
Kurban	Erzincan Fen Lisesi	89	112,99	3917,000	-2,659	,008
	Erzincan İmam Hatip Anadolu Lisesi	112	91,47			
	Toplam	201				
Zorba	Erzincan Fen Lisesi	89	115,27	3714,000	-3,383	,001
	Erzincan İmam Hatip Anadolu Lisesi	112	89,66			
	Toplam	201				
Kurban	Erzincan İmam Hatip Anadolu Lisesi	112	89,93	3744,000	-3,521	,000
	Erzincan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	93	118,74			
	Toplam	205				
Zorba	Erzincan İmam Hatip Anadolu Lisesi	112	95,96	4,419,000	-2,094	,036
	Erzincan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	93	111,48			
	Toplam	205				
Kurban	Erzincan İmam Hatip Anadolu Lisesi	112	97,19	4557,500	-3,021	,003
	Erzincan Lisesi	106	122,50			
	Toplam	217				
Zorba	Erzincan İmam Hatip Anadolu Lisesi	112	97,35	4575,000	-3,205	,001
	Erzincan Lisesi	105	122,34			
	Toplam	217				

Tablo 5'e göre Mann Whitney-U testi sonuçlarına göre farklılaşma bulunan karşılaştırmalara yer verilmiştir. Tablo 4'e göre Erzincan Fen Lisesi – Erzincan İmam Hatip Anadolu Lisesi, Erzincan İmam Hatip Lisesi -Erzincan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Erzincan İmam Hatip Anadolu Lisesi-Erzincan Lisesi gruplarında kurban olma puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre Erzincan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ne giden öğrencilerin kurban olma puanının daha yüksektir. Zorba olma için farklılaşmanın hangi gruplar arasında bulunduğunu belirlemek için yapılan Mann Whitney-U testi sonucuna göre; Erzincan Fen Lisesi – Erzincan İmam Hatip Anadolu Lisesi, Erzincan İmam Hatip Lisesi -Erzincan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Erzincan İmam Hatip Anadolu Lisesi-Erzincan Lisesi gruplarında zorba olma puanları arasında anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır ($p<0.05$). Buna göre Erzincan Fen Lisesine giden öğrencilerin zorbalık yapma puanı daha yüksektir.

Tablo 6. Algılanan Baba Tutumu Değişkenine Göre Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme ve Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği Puanlarına Yönelik Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	Sıra Ortalaması	H	sd	p
Kurban	Demokratik	78	205,60	4.713	5	,452
	Otoriter	86	201,40			
	Aşırı koruyucu	66	197,67			
	İzin verici	122	184,52			
	Reddedici	16	214,34			
	Tutarsız	29	229,60			
	Total	397				
Zorba	Demokratik	78	202,98	11.101	5	,049
	Otoriter	86	201,35			
	Aşırı koruyucu	66	181,63			
	İzin verici	122	188,16			
	Reddedici	16	258,06			
	Tutarsız	29	233,88			
	Total	397				

Tablo 6'da lise öğrencilerinin Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ve Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği puanlarının algılanan baba tutumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığının saptanması için yapılan Kruskal Wallis H testinin sonuçları verilmiştir. Yapılan analizler sonucunda algılanan baba tutumu değişkeni ile kurban olma ($H = 4.713$, $p>0.05$)

arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Algılanan baba tutumu değişkeni ile zorba olma ($H = 11.101$, $p < 0.05$) puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Zorba olma için bulunan anlamlı farkın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucu tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Algılanan Baba Tutumu Değişkenine Göre Akran Zorbalarmı Belirleme Ölçeği Puanlarına Yönelik Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Puan	Algılanan Baba Tutumu	N	Sıra Ortalaması	U	Z	p
Zorba	Aşırı koruyucu	66	38,46	327,500	-2,537	,011
	Reddedici	16	54,03			
	Toplam	82				
Zorba	Aşırı koruyucu	66	44,26	710,000	-2,172	,030
	Tutarsız	29	56,52			
	Toplam	95				
Zorba	İzin verici	122	66,49	608,500	-2,608	,009
	Reddedici	16	92,47			
	Toplam	138				
Zorba	İzin verici	122	72,68	1,364,500	-2,047	,041
	Tutarsız	29	89,95			
	Toplam	151				

Tablo 7'de yer alan verilere göre anlamlı farklılık tespit edilen karşılaştırmalara yer verilmiştir. Tablo 7'ye göre Aşırı koruyucu – reddedici, aşırı koruyucu- tutarsız, izin verici- reddedici, izin verici – tutarsız gruplarında zorba olma ile algılanan baba tutumu arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < 0.05$). Bu duruma göre baba tutumunu reddedici olarak algılayan öğrencilerin zorba olma puanları daha yüksektir.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Çalışmanın temel probleminde, 9, 10, 11 ve 12. sınıfa giden lise öğrencilerinin ebeveyne bağlanma stilleri ile akran zorbalığına uğrama ve akran zorbalığı yapma arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Elde edilen verilere göre, Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği alt boyutlarından “güvenli bağlanma stili” alt boyutu ile Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme ölçeği toplam puanı ve Akran Zorbalarmı Belirleme Ölçeği toplam puanı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri ölçeği alt boyutlarından “kaygılı/kararsız bağlanma stili” ve “kaçınan bağlanma stili”

alt boyutları ile Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme ölçeği toplam puanı ve Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği toplam puanı arasında ise pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Literatür incelendiğinde Kayhan'ın (2019) araştırmasında güvenli bağlananların arkadaşlarına karşı yüksek bağlılık oluşturduğu ve kurduğu, güven duygusununda yüksek derecede olduğu tespit edilmiştir. Ducharme, Doyle ve Markiewicz'in (2002) yaptığı araştırmada ise benzer sonuçlar çıkmakla birlikte güvenin varlığı akranlar ile olan ilişkiyi daha kolay kıldığı ve diğer insanlarla olan ilişkiye olumlu yönde etki ettiği görülmüştür ve güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin iletişimde çatışma haline daha az girdiklerini de tespit etmişlerdir. Özen ve Aktan'ın (2010) yaptıkları çalışmada ise güvenli bağlanma ile kurban olma arasında negatif bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Güvenli bağlanma stiline zorbalığa karşı koruyucu bir görevinin olduğu tespit edilmiştir. Bağlanma stili puanı arttıkça zorbalığa maruz kalma puanının azaldığını söylemek mümkündür. Akmaz'ın (2009) araştırmasında ise bağlanma stilleri dördütlü bağlanma modeline göre ele alınmış; korkulu bağlanma, kayıtsız bağlanma ve saplantılı bağlanma stilleri ile öfke arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Kaplan ve Aksel'in (2013) çalışmasında ise güvensiz bağlanma stiline sahip olanların saldırganlık oranı yüksek çıkmıştır. Adı geçen çalışmalar ile bu çalışmadan elde edilen bulgular paralellik göstermektedir. Bu verilerden yola çıkarak; ebeveynine güvenli bağlanma gerçekleştiren bireylerin çevresiyle ve akranlarıyla olumlu bir iletişim ve etkileşim içerisinde olabileceği dolayısıyla çatışmaya ve saldırganlık içeren davranışlara daha az maruz kalarak zorbalık sistemi içerisinde mağdur veya zorba olmayı engelleyebileceği ya da daha az risk oluşturabileceği söylenebilir. Güvensiz bağlanma stillerine sahip olan bireylerde güven duygusunun varlığını göremediğimiz için veya güven duygusu yetersiz kaldığı için kendini koruma içgüdüğü ile zorbalığa başvurabileceği düşünülmektedir. Özellikle kaygılı/kararsız bağlanma stiline kişinin kendisine yönelik değerlendirmeleri yani "benlik algısı" olumsuz olduğu için problemlerle baş etme becerilerinde yetersizlik, stres yaratan durumlarla başa çıkamama gibi birtakım durumlar görülebilir çünkü olumsuz benlik algısı kişide stres ve kaygı yaratabilir. Bu durumun dışı yansımaları olarak zorbalık davranışı görülebilir ve öfke dışavurulabilir. Ayrıca olumsuz benlik algısına sahip olan bireylerin kendini ifade zorluk yaşamaları veya kendini savunma noktasında eksiklik yaşamaları düşünülmektedir. Bu durumda kişileri zorbalığa açık hedef haline getirebileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın alt problemlerinde Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ve Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeğinden elde edilen toplam puanların çeşitli değişkenlere (cinsiyet, yaş, sınıf, lise türü, anne-baba yaşama durumu, anne-baba medeni durum, algılanan ekonomik durum,

algılanan anne tutumu, algılanan baba tutumu, 0-6 yaş bakımveren kişi) göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş; kurban olma puanının cinsiyet ve lise türü değişkenlerine göre farklılaştığı, zorba olma puanının da cinsiyet, lise türü ve algılanan baba tutumu değişkenine göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin kurban olma ve zorba olma puanlarının *cinsiyet* değişkenine göre farklılaştığı saptanmıştır. Bu duruma göre erkeklerin zorba ve kurban puanları kızlara göre yüksek bulunmuştur. Literatür incelendiğinde Kocaşahan'ın (2012) çalışmasında da erkeklerin zorbalık puanları kızlara göre yüksek çıkmıştır, kurban olma puanları ise cinsiyete göre farklılaşmamıştır. Polat ve Sohbet'in (2020) araştırmasında ise cinsiyete göre bir farklılaşma saptanmamakla birlikte her iki cinsiyetinde yüksek oranda zorbalığa kurban oldukları tespit edilmiştir. Özen'in (2010) yürüttüğü çalışmada ise erkeklerin kız öğrencilere göre daha fazla "açık saldırı" ve "korkutma/sindirme" zorbalık alt boyutlarına uğradıkları saptanmıştır. Yürütülen çalışmalarda elde edilen veriler birbirinden farklılık gösteren noktaları olsa da genel olarak erkek öğrencilerin zorba ve mağdur olma puanlarının yüksek olduğu görülebilir. Özellikle fiziksel zorbalığa kız öğrencilerden daha fazla maruz kalabilmektedirler. Bu araştırma ile adı geçen araştırmaların paralel sonuçlar gösterdiği görülmektedir. Bu durumun nedenleri arasında toplumun cinsiyetlere yüklediği roller ve sosyokültürel yapının zamanla değişmesi gösterilebilir. İnsanlığın tarımı bulmasıyla birlikte avcı-toplayıcılıktan tarım toplumu haline dönüşmesi ile tarım faaliyetleri fiziksel güç ve kondisyon gerektirdiği için ataerkil yapı daha kendini gösteren belirgin bir hale bürünmüş; tarım toplumu erkeğe sert, güçlü, mücadele veren bir profil çizmiştir. Kadına ise daha içedönük, şefkatli, duygusal, hassas bir profil çizmiştir. Erkek "kuvvetli" toplumda daha "statü" sahibi iken kadın ise "ev hanımı" olarak görülmeye yatkın hale geldiği söylenebilir (Eagly ve Wood, 2012).

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin kurban olma ve zorba olma puanlarının *lise türüne* göre farklılaştığı saptanmıştır. Bu durum sonucunda meslek lisesinde öğrenim görenlerin kurban olma puanları, fen lisesinde öğrenim görenlerin zorba olma puanları diğer lise türlerine göre anlamlı olarak yüksek çıkmıştır. Ayas ve Pişkin'nin (2011) çalışmasında meslek lisesine giden öğrencilerin mağdur olma puanları diğer lise türlerine göre daha yüksek çıkmış, zorba olma puanları ise özel liseye giden öğrencilerde daha yüksek çıkmıştır. Yapılan bir diğer çalışmada ise meslek lisesine giden öğrencilerin kurban puanları daha yüksek çıkmış, fen ve anadolu lisesine giden öğrencilerin en az zorbalığa maruz kaldığı saptanmıştır (Bilgiç, 2021). Bu çalışma ile Ayas ve Pişkin'nin (2011) çalışması ile benzerlik göstermektedir. Çalışmada meslek lisesine giden öğrencilerin kurban olma puanlarının

yüksek çıkmasının nedeni olarak okulun erkek meslek lisesi olması ve diğer çalışmalardan da elde edilen verilere göre erkeklerin daha fazla mağduriyete maruz kaldığı gösterilebilir (Ayas & Pişkin, 2011). Zorbalık puanının fen lisesinde daha yüksek çıkmasının sebebi olarak akademik başarının diğer okul türlerine göre çok daha yüksek olması bu durum sebebiyle öğrenciler arası rekabetin fazla olması, akademik olarak kendini ön plana çıkarma çabasının varlığı zorbalığı arttırdığı düşünülebilir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin zorba olma puanlarının *algılanan baba tutumu* değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir. Baba tutumunu reddedici olarak algılayan öğrencilerin zorba olma puanları diğer baba tutumu değişkenlerine göre anlamlı olarak daha yüksek çıkmıştır. Literatürdeki diğer çalışmalar incelendiğinde zorbalık yapan kız öğrencilerin ebeveynlerinin onları daha az kontrol altında tuttuğu, kendilerine desteği az verdiklerini ve baba ile kurulan iletişimin yetersiz, olumsuz olduğu tespit edilmiştir (Akgün, 2005). Ayrı ve Çelebioğlu'nun (2018) yürüttüğü çalışmada aşırı koruyucu tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarının akran zorbalığına daha fazla maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada baba tutumunu reddedici olarak algılayan öğrencilerin zorba olma puanlarının yüksek çıkması şu şekilde açıklanabilir: Reddedici ebeveynlikte bireyleri yok sayan, ihtiyaçları göz ardı eden, duygusal yakınlık kurmaktan kaçınan bir profil mevcuttur. Çocuklarının denetiminden habersiz olma veya bilerek uzak durma, çocuğun stres anlarında yanında olmama ve destek sağlamama durumları mevcuttur (Baumrind, 1991). Bu durumda ebeveynin çocuğa yetersiz desteği, ilgisizliği, stres anında nasıl davranacağı konusunda olumlu rol model olmayışı, temel duygusal ve psikolojik birtakım ihtiyaçların karşılanmaması veya yetersiz bırakılması bireyde yoğun seviyede stres ve kaygı yaratabilir. Bunun yanı sıra bu duygularla nasıl başa çıkacağını bilemeyebilir, dolayısıyla stresle baş etme becerileri gelişmeyebilir ve bu durum dışarıya öfke olarak yansiyarak akranına yönelme dolayısıyla zorbalığa yönelme olarak karşımıza çıkabilir. Ayrıca ebeveynin yetersiz denetimi bireyin kendi otokontrolünün oluşmamasına neden olarak “istediğim gibi davranırım” algısı yaratabilir. Bu açıklamalar baba tutumunu reddedici olarak algılayan ergenlerin neden zorbalık yaptığını destekler niteliktedir.

5. ZORBALIK DAVRANIŞINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1- Ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte kurdukları iletişimin oldukça önemli olduğunu, erken yaşlarda kurulan bakımveren- bebek ilişkisinin aslında gelecek yılları nasıl etkilediğini ailede kurulan iletişimin sosyal hayatta bireyin “ilk iletişim prototipi” olduğu ebeveynlere aktarılmalıdır. Ebeveynlere;

zorbalığın öğrenilebilir bir davranış olabileceği, evin içerisindeki iletişim dilinin şiddet olması dahilinde çocuğun zorbalığa yatkın hale gelebileceği anlatılmalıdır. Çocukların ebeveynlerini rol model aldığını içeren çalışmalar anlatılabilir. Çünkü özellikle zorbalık yapan çocuklarda anne-baba çocuk için bir saldırganlık modeli olabilmektedir. Çocuklar üzerinde disiplin yöntemi olarak birincil tip ceza değil alternatif disiplin yöntemlerinin kullanılması önerilmektedir. Birincil tip cezadan kasıt “dayak ve şiddet içeren” davranışlardır. Alternatif disiplin yöntemleri ise; problem çözme becerilerinin geliştirilmesi, stresle baş etme becerilerinin geliştirilmesi, kendini ifade etme becerilerinin öğretilmesi ve ebeveynlik becerilerinin anlatılması ve geliştirilmesine yönelik okullardaki ruh sağlığı profesyonellerinin psikoeğitim ve seminer programlarının hazırlanıp ebeveynlere sunulması önerilmektedir.

2-Zorbalık yapan çocuklar için öfke kontrolü için duygu regülasyonu, (duygu düzenleme) duyguyu tanıma ve bu duyguyla baş etmeye yönelik çalışmaların yapılması, kendini ifade etme becerilerinin geliştirilmesi ve empati becerilerinin geliştirilmesine yönelik uzmanlar tarafından bir psikoeğitim programının hazırlanması önerilmektedir.

3-Mağdur çocuklar için zorbalığın normal bir davranış olmadığı, mutlaka yetkili kişilere bildirilmesi gerektiği (öğretmen, okul idaresi, ebeveyn vb.) ve ailelere, okul yönetimi ve öğretmenlere de bu durumun normalleştirilmemesi gerektiğini içeren bilgilendirici seminerler hatta psikoeğitim çalışmalarının hazırlanması önerilmektedir. Sadece akran zorbalığı değil diğer tüm zorbalık türlerinde (cinsel, siber, sözel, fiziksel) mutlaka bildirilmesi gerektiği özellikle cinsel ve siber zorbalıktaki hukuki sürecin, hakların, sorumlulukların ve cezaların ne olduğuna yönelik bilgilendirme yapılması önerilmektedir.

4-Mağdur çocukların izolasyonlarına izin verilmemesi için sosyal desteğin arttırılmasına yönelik çalışmaların yapılmasıyla beraber; mağdur çocuklar için çatışma çözme becerileri, atılmanlık eğitimi, kendini ifade etme becerilerini arttırmaya yönelik psikoeğitim programlarının yapılması önerilmektedir. Bu konuda okul idaresi ve öğretmenlerle iş birliği içerisinde çalışılmalı mağdurun sağlıklı bir şekilde sosyal çevreye katılması için gerekenler yapılmalıdır.

5- Zorbalığa yönelik bilişsel çarpıtmaların varlığı söz konusuysa (küçültme, genelleme, kişiselleştirme gibi bilişsel çarpıtmalar örneğin; ben sevmeye layık değilim başıma gelenleri hak ediyorum) bunlar ile yüzleştirme yapılarak; akran zorbalığının veya herhangi bir zorbalık türünün asla normal olmadığını, sonuçlarının yıkıcı ve kötü olabileceğini, tolere edilebilir bir şey olmadığını, sonuçları arasında birtakım duygusal, psikolojik ve davranışsal problemlerin olduğu ebeveynlere, öğrencilere ve öğretmenlere

mutlaka anlatılmalı buna yönelik bilgilendirici çalışmalar yapılmakla beraber psikoeğitim programları hazırlanabilir.

6-Özellikle okullarda çalışan ruh sağlığı profesyonelleri okulun bu konuyla ilgili risk haritasını çıkararak risk grubu içerisinde yer alan çocuklar üzerine yoğunlaşmalı, risk faktörlerini belirlemeli buna yönelik önlemler alınmalıdır ve çocuğun koruyucu faktörlerinin artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir. Öğrencilerin akranlarıyla olan ilişkilerinde çeşitli değişkenlerin (anne-baba yaşama durumu, anne-baba medeni durum, algılanan ekonomik durum vb.) etkilerine bakılarak öğrencilerin akran ilişkileri ile ilgili taramaların yapılması ve ortaya çıkan risk durumlarında müdahale ve yönlendirme hizmetlerinin yapılması önerilmektedir.

7-Özellikle ruh sağlığı profesyonellerin değiştirilemeyen değişkenler yerine değiştirilebilecek değişkenlere yönelmesi ve üzerinde durulması önerilmektedir. Örneğin çocuğun ve ailenin ekonomik durumunun değişmesi pek mümkün değildir. Fakat kendini ifade etme becerileri, algıladığı sosyal destek, benlik algısı gibi değişkenlerin değişmesi ya da iyileştirilmesi mümkündür. Bunlara yoğunlaşmanın daha faydalı olabileceği düşünülmektedir.

8- Zorbalığa maruz kalan bireyler ile empati kurdurabilmek adına sınıflarda çeşitli etkinlikler yapılabilir ve sosyal destek grupları oluşturulabilir. Böylece mağdur çocuğun zorbalığa uğradığında ne düşündüğü, ne hissettiği tespit edilebilir. Zorbalığa yönelik duygu ve düşüncelerinin ne olduğunu anlayabilmek adına psikodrama, sosyodrama, bibliyoterapi, sineterapi gibi tekniklerin kullanılması önerilmektedir.

9- Özellikle zorbalık yapan çocuklar için bilinçli farkındalık (mindfulness) tekniklerinin öfke problemlerinde kullanılması önerilmektedir.

6.GELECEK ARAŞTIRMALARA YÖNELİK ÖNERİLER

1- Konuyla ilgili yapılacak diğer olan çalışmalarda bu çalışmada kullanılan ölçeklerden farklı olan ölçeklerin kullanılması önerilmektedir.

2- Bu çalışmada örneklem olarak lise grubu tercih edilmiştir. Diğer çalışmalarda ortaokul grubu da dahil edilerek örneklemin genişletilmesi önerilmektedir.

3- Benlik algısı, psikolojik sağlamlılık ve sosyal destek algısı gibi değişkenlerin diğer çalışmalara eklenmesi önerilmektedir.

4- Çalışmada zorbalık sistemi içerisinde yalnızca kurban ve zorba grup ile çalışılmıştır. Gelecek çalışmalarda nötr (akran zorbalığı yapmayan ve zorbalığa maruz kalmayan grup) grubunda çalışmalara dahil edilmesi önerilmektedir.

5- Bu çalışmada bağlanma stillerinin akran zorbalığını yordadığına dair bir çalışma örneklem grubu normal dağılım sergilemediği için yapılamamıştır. Gelecek çalışmalarda bu duruma dikkat edilerek gerekirse normal dağılımın sağlanarak yordama çalışmalarının yapılması için regresyon analizinin yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Ağırsoy, P. (2023, Haziran 23). *Bağlanma Kuramları Ve Bağlanmanın Nörobiyolojisi*. PED Ücretsiz Psikoterapi Eğitimleri: <https://youtu.be/IRUty-pQyqUo> adresinden alındı
- Akgün, S. (2005). *Akran Zorbalığının Anne-Baba Tutumları ve Anne-Baba Ergen İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akmaz, N. (2009). *Eğitim Yöneticilerinin Bağlanma Stilleri Ve Sürekli Öfke Ve öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*(Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- APA Dictionary of Psychology*. (2023). APA Dictionary of Psychology- American Psychological Association (<https://dictionary.apa.org/>).
- Ayas, T., & Pişkin, M. (2011). Lise Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Okul Türü Bakımından İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 550-568.
- Ayrar, G., & Çelebioğlu, A. (2018). Ergenlerde Akran Zorbalığı ile Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumu Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Researcher. Social Science Studies*, 6(3) 129-140.
- Bauer, N. S., Lozano, P., & Rivara, F. P. (2007). The Effectiveness of the Olweus Bullying Prevention Program in Public Middle Schools: A Controlled Trial. *Journal of Adolescent Health*, 266 –274.
- Baumrind, D. (1991). The Influence of Parenting Style on Adolescent Competence and Substance Use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
- Bilgiç, B. S. (2021). *Akran Zorbalığına Maruz Kalan Lise Öğrencilerinin Bilişsel Esneklik ve Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejilerinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Bowlby, J. (1977). The Making and Breaking of Affectional Bonds I. Actiology and Psychopathology in the Light of Attachment Theory. *The British Journal of Psychiatry*, 130 (3), 201-10.
- Bowlby, J. (2012). *Bağlanma*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Bowlby, J. (2014). *Ayrılma*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Burnukara, P., & Uçanok, Z. (2012). İlk ve Orta Ergenlikte Akran Zorbalığı: Gerçekleştiği Yerler ve Baş Etme Yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15 (29), 68-82.
- Crick, N. R., & Dodge, A. K. (1994). A Review and Reformulation of Social Information-Processing Mechanisms in Children's Social Adjustment. *Psychological Bulletin*, 115(1), 74-101 .
- Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde Akran Zorbalığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 81-92.

- Ducharme, J., Doyle, A. B., & Markiewicz, D. (2002). Attachment Security with Mother and Father: Associations with Adolescents Reports of Interpersonal Behavior with Parents and Peers . *Journal of Social and Personal Relationships* , 19 (2), 203-231.
- Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). Social Role Theory Of Sex Differences and Similarities. *Handbook of Theories of Social Psychology*, 2, 459-476.
- Erzen, E. (2016). Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 01-21.
- Gültekin, Z., & Sayıl, M. (2005). Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ve Geliştirme Çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8(15), 47-61.
- Kaplan, B., & Aksel, E. Ş. (2013). Ergenlerde Bağlanma ve Saldırganlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1(1) 21-49.
- Karen, R. (1994). *Becoming Attached*. Newyork: Oxford University Press.
- Kaşıkçı, F. (2018). *Ergenlerde Akran Zorbalığı İle Başa Çıkma Stratejileriyle Bilişsel Çarpıtmalar ve Öz Düzenleme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kayhan, B. (2019). *Lise 9. ve 10. Sınıf Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri, Akran İlişkileri ve Öznel İyi Oluş Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi (Mersin İli Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kilmen, S. (2022). *Dağılımın Normalliliğinin Sınanması Eğitim Araştırmacıları İçin Spss Uygulamalı İstatistik*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sosyal Zorbalık* (Yüksek Lisans Tezi) .Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mynard, H., & Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peer victimization scale. *Agressive Behaviour*, 26, 169–178.
- Olweus, D. (1997). Bully/victimproblems in school:Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12(4), 495–510 .
- Olweus, D. (2010). Bullying in schools: facts and intervention. *Kriminalistik*, 64(6), 1-29.
- Özen, D. Ş. (2010). Ergenlerde Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Cinsiyet, Yaş ve İçe Yönelim Türü Problem Davranışları İle İlişkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(1), 5-12.
- Özen, D. Ş., & Aktan, T. (2010). Bağlanma ve Zorbalık Sisteminde Yer Alma: Başa Çıkma Stratejilerinin Aracı Rolü . *Türk Psikoloji Dergisi*, 25 (65), 101-113.

- Pellegrini, A. D. (2002). Bullying, Victimization, and Sexual Harassment During the Transition to Middle School. *Educational Psychologist*, 37(3), 151-163.
- Polat, F., & Sohbet, R. (2020). Ortaöğretim Öğrencilerinde Akran Çatışmasına Bakış . *KSÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(2), 41-51.
- Schneider, B. H., Atkinson, L., & Tardif, C. (2001). Child-Parent Attachment and Children's Peer Relations:A Quantitative Review. *Developmental Psychology*, 37(1), 86-100
- Şahin, M. M. (2021). *Ergenlerin Akran Zorbalığı Alguları ile Öğretmenlerin Akran Zorbalığına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Şahin, Ş., & Özçelik, Ç. Ç. (2016). Ergenlik Dönemi ve Sosyalleşme. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 42-49.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics (Sixth edition)*. United States : Pearson Education.
- Tatlıoğlu, S. S. (2021). Öğrenmeye Sosyal- Bilişsel Bir Bakış: Albert Bandura. *Sosyoloji Notları*, 5(1), 15-30.
- Uludağlı, N. P., & Uçanok, Z. (2005). Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarı ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20 (56), 77-92 .
- Yelboğa, N., & Koçak, O. (2019). Ergenlerde Akran Zorbalığını Yordayan Bazı Faktörlerin Zorba ve Mağdur Bireyler Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 2286-2320. DOI: 10.26466/opus.543567.
- Yöndem, Z. D., & Totan, T. (2008). *Ergenlerde Zorbalık ve Stresle Başetme*. researchgate.net (https://www.researchgate.net/profile/Zeynep-Yondem/publication/285521504_Bullying_and_coping_with_stress_in_adolescents/links/59517a13a6fdcc218d24c45d/Bullying-and-coping-with-stress-in-adolescents.pdf).

KAYNAK ÖNERİLERİ

Kitap ve Makale Önerileri

- Akduman, N., Özbek, Ö. Y. ve Taneri, P. O. (2022). *Bibliyoterapi Kullanarak Akran Zorbalığı ile Mücadele: Bir Kapsayıcı Eğitim Stratejisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Arslan, B., Özen, Y. ve Gülaçtı, F., (2022). Bağlanma Stilleri Bağlamında Kaygı Bozuklukları Üzerine Bir Değerlendirme. *Ines Journal*, (9)32, 49-72.
- Ayas, T. ve Pişkin, M., (2011). Lise öğrencileri arasında yaşanan zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından karşılaştırılması. *İlköğretim Online*, (10) 2, 550-568.

- Çetinkaya, B., (2018). *Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk ÇOCUK RUH SAĞLIĞI*. Pegem Akademi Yayıncılık
- Çetinkaya, B., (2018). *Sevdiğinizize Bağlı mısınız, Bağınmı mısınız? Bağlanma Kuramı*. Pegem Akademi
- Çetinkaya, B., (2019). *Çocuğun Kişilik Gelişiminde Anne Baba Rolü*. Pegem Akademi.
- Çetinkaya, B., (2019). *Kişilerarası İlişkiler ve İletişimde Kendini Açma. İnsan İlişkileri ve İletişim Kitabı* (pp.136-155), Pegem Akademi Yayıncılık.
- Erk, A. B. (2022). *Akran Zorbalığı: Okullarda Akran Zorbalığını Önleme Çalışmaları ve Zorbalık Döngüsündeki Çocuklar İçin Uygulamalar*. Ekinoks Yayın Grubu.
- Eşkisü, M., Pişkin, M. Ve Gelibolu, S., (2014). Bullying and Victimization among Middle School Children in Ankara Turkey. International Conference on New Horizons, Paris.
- Gülaçtı, F., (2023). *Ben Zorba Değilim. Kişisel Sosyal Rehberlik Pratik Uygulama ve Etkinlik Kitabı* (pp.341-344), Ankara: Akademisyen yayınevi.
- Kağan, M. Ve Ciminli, A., (2016). Ergenlerde Sanal Zorbalık ve Mağduriyetin Cinsiyet Sınıf Okul Değişkenleri ve Kişilik Özellikleri ile İlişkinin İncelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, (3)2, 14-34.
- Kağan, M. ve Ciminli, A., (2016). Ergenlerde Sanal Zorbalık ve Mağduriyetin Empati ile İlişkinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18)2, 1135-1150.
- Özen, Y., (2023). Studies On the Predictive Effect of the Relationship Between the Level of Compassion and Difficulty in Emotion Regulation On Peer Bullying. *Innovare Journal of Social Sciences (IJSS)*, (11)3, 1-23.
- Pişkin, M., (2002). School Bullying: Definition, Types, Related Factors, and Strategies to Prevent Bullying Problems. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice, (2)2, 531-562.
- Pişkin, M., (2006). Okul Şiddeti: Tanımı, Yaygınlığı ve Önleme Stratejileri. *Kamuda Sosyal Politika*, (1)2, 45-62.
- Pişkin, M., (2006). Zorbalığa İlişkin Yanlış Algı, İnanç ve Düşünceler. *Öğretmen Dünyası*, 317, 13-15.
- Pişkin, M., (2012). Akran Şiddetine Alternatif Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi. *Kamuda Sosyal Politika*, 19, 64-77.
- Tehseen, N. ve Pişkin, M., (2015). School Bullying Effecting Childs Mental Health. *The International Journal of Indian Psychology*, 2, 130-135.
- Yalnız, A. (2023). *Akran Zorbalığı Nedenleri ve Koruyucu Önleyici Müdahaleler*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

- Yavaş, H. ve Karakaya, M. (2023)., *Dijidrama ve Akran Zorbalığı-Sınıfta ve Ekranda Yaratıcı Drama*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Yaycı, L. ve Özşahin, M., (2021). *Peer Bullying in Preschool Students: Its Causes, Effects and Consequences. Educational Science Research, Theory* (pp.59-73), Livre De Liyon.

Film Önerileri

1. Klass (The Class)
2. Mucize (Wonder) (2017)
3. Mean Creek
4. Bang Bang Sen Öldün (Bang Bang You Are Dead)
5. Siber Zorbalık (Cyberbully)
6. Onun Gibi Bir Kız (A Girl Like Her)
7. Akran Zorbalığı/Rehber (TRT Türk)
8. Akran Zorbalığı Nedir? Duymaya Hazır Mıyız? (TRT Türk)
9. Kabakçığın Hayatı (2016)
10. Parlak Buluşlar (2018)
11. Carrie (Günah Tohumu)